

Justitieombudsmannen
Per Lennerbrant

Kritik mot två poliser för att inte ha levt upp till polisförordningens krav på hur en polisman ska uppträda vid en kontakt med allmänheten

Beslutet i korthet: En lördagskväll knackade två poliser på hemma hos en man. De har i JO:s utredning uppgett att de bedrev ett brottsförebyggande arbete och bl.a. ville hämta in information om bedrägerier som begåtts i området. Poliserna frågade efter mannens personnummer och gjorde en registerslagning på honom. De förflyttade sig därefter in i bostaden.

JO konstaterar att omständigheterna inte var sådana att det fanns förutsättningar för poliserna att fråga efter mannens personnummer och ännu mindre att göra en registerslagning. Utredningen är inte tillräcklig för att JO ska kunna uttala sig om huruvida regeringsformens skydd mot husrannsakan har överträtts. JO bedömer dock att det rör sig om ett gränsfall.

JO uttalar att om ett brottsförebyggande och kontaktskapande arbete ska bedrivas genom uppsökande av människor i deras hem torde det ställa stora krav på polisens lyhördhet och uppträdande. Risker i annat fall att det kan uppfattas som trakasserier eller ett obefogat intrång i den privata sfären, vilket kan medföra ett bristande förtroende för Polismyndigheten. Poliserna kritiserar för att inte ha levt upp till polisförordningens krav på hur en polisman ska uppträda vid en kontakt med allmänheten.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 2 mars 2025 förde AA fram klagomål mot Polismyndigheten. Klagomålen avsåg en händelse den 25 januari 2025 då två poliser knackade på hemma hos honom sent på kvällen.

AA uppgav bl.a. följande. Poliserna höll för nyckelhålet när de knackade på och när han öppnade dörren sa de att de var där för att informera om bedrägerier i området. Därefter krävde poliserna att han skulle uppges sitt personnummer. Den ena polisen påstod att han var dömd för narkotikabrott och att de därför ville ”kika runt” i hans bostad. Under press och utan att vara medveten om sina rättigheter gick han med på att poliserna gick in. I bostaden lyste poliserna med ficklampor samt öppnade skåp och luckor utan hans samtycke. En vän som befann sig i bostaden ombads också uppges sin identitet.

Utredning

JO begärde att Polismyndigheten skulle yttra sig över det som fördes fram i anmälan. Polismyndigheten (juristen BB) yttrade sig den 22 augusti 2025, efter att upplysningar lämnats av berörda befattningshavare.

Av myndighetens yttrande och handlingarna i övrigt framgår bl.a. följande.

Den dokumentation som finns i ärendet är en händelserapport rubricerad ”kontroll person/fordon” av vilken det framgår att polisassistenter CC och DD befann sig på den aktuella adressen den 25 januari 2025 mellan klockan 20.46 och 21.03. Det framgår inte av händelserapporten vad syftet med besöket var eller vad som skedde.

Polismyndigheten redogjorde för upplysningar från CC enligt följande.

Det stämmer att han och DD var på den aktuella adressen och samtalade med AA, men han delar inte AA:s upplevelse. Varken han eller DD höll för något titthål när DD knackade på AA:s dörr. När de frågade om AA:s personnummer ställde de inga krav och tvingade honom inte till något. De frågade om personnumret och AA uppgav det för dem. Om AA på något sätt känt sig obekväm med att lämna personnumret hade poliserna inte motsatt sig detta på något sätt.

De frågade AA om det var okej att gå in och fortsätta samtalet inne i AA:s lägenhet. Detta gjordes av hänsyn gentemot AA. AA gick med på att de gick in i lägenheten. Om AA inte hade velat att de gick in hade de respekterat det. Han upplevde att de hade en bra kontakt och ett öppet klimat ...

När de såg att AA tidigare dömts för narkotikabrott la de ingen vikt vid det annat än att de samtalade kring det. De misstänkte inte AA för något brott och hade inget syfte att kika runt i lägenheten eller att misstänka eller lagföra AA. Syftet var bara att arbeta informationsinhämtande och kontaktskapande och samtala med boende på adressen. Inne i lägenheten var det mörkt och för att kunna samtala och kunna ha ögonkontakt med AA hade de pannlamporna på. Det som AA påstår om att han och DD kikade runt i lägenheten eller öppnade skåp och dyligt stämmer inte. När man går in i en bostad är det som polis en självklarhet att inte stirra ner i golvet utan man ser sig omkring, men inte på ett sådant sätt att man lyfter saker, flyttar runt eller aktivt letar efter något.

Han vill förtydliga att inga tvångsmedel användes mot AA eller hans vän. Hade tvångsmedel använts hade AA delgetts misstanke och de hade även förklarat att de genomförde en husrannsakan och varför samt upprättat en anmälan. AA och hans vän hade i sådana fall inte fått röra sig fritt under tvångsmedlet, och de hade fått sitta i olika delar av lägenheten. [...] De dokumenterade inget om detta eftersom det inte fanns något att skriva.

— — —

Att de samtalade med AA om att han dömts för narkotikabrott är inget ovanligt. Samtalet om AA:s tidigare förekomster utgjorde en väldigt liten del av samtalet. Huvudsakligen pratade de om bedrägerierna i området, om han känner sig trygg i området och hur han upplever klimatet i staden. De gick inte in hos AA för att samtala om narkotika.

Polismyndigheten redogjorde därefter för upplysningar från DD enligt följande.

Han delar inte AA:s upplevelse av vad som hände när han knackade på dörren och AA kom ut. AA har uppgett att han möttes av två poliser, men inledningsvis var det bara han själv. AA påstår att polisen var där för att informera om

bedrägerier men han och CC var där för att inhämta information om bedrägerier. Han blev förvånad över AA:s upplevelse då han själv uppfattade det som att de fick en väldigt bra kontakt och hade ett gott samtal.

AA:s påstående att han krävdes på identitetsuppgifter stämmer inte. Han och CC frågade om personnummer precis som vanligt och AA uppgav det på en gång och ifrågasatte inte deras fråga. Han är medveten om att de inte hade rätt att kräva honom att lämna identitetsuppgifter, och det gjorde de absolut inte.

När de hade samtalat med AA ett tag, och sett att han tidigare dömts för narkotikabrott, frågade de om de kunde fortsätta prata inne hos AA, av respekt för AA. Det kan vara känsligt att i ett trapphus prata om att man tidigare blivit dömd. AA svarade att de kunde gå in till honom. Han var inte ifrågasättande till detta. De hade inga misstankar mot AA utan var bara där för att samtala. [– – –]

När de klev in i lägenheten var det väldigt mörkt och nerdraget ... I soffan satt AA:s kompis som också uppgav sin identitet. AA och hans kompis hade fritt spelrum i lägenheten, hade sina telefoner uppe och gick runt i lägenheten helt fritt. [...] Han och CC öppnade inte heller några skåp eller dylikt.

– – –

Syftet den i ärendet aktuella kvällen var att informationsinhämta om bedrägerier riktade mot äldre personer. Även om det initiala syftet var att informationsinhämta kring bedrägerier kan de inte blunda för tidigare brottslighet. Som polis är det viktigt att, om personen själv vill, prata om tidigare brottslighet och fråga vad som hände eller om det fortfarande är något man håller på med.

Polismyndigheten redogjorde för rättslig reglering och redovisade därefter följande bedömning.

CC och DD har uppgett att de befann sig i den aktuella trappuppgången för att knacka dörr, för att informationsinhämta om bedrägerier i området och på så sätt arbeta brottsförebyggande. Polismyndigheten har inga synpunkter på det sättet att arbeta, utan det får anses förenligt med såväl interna riktlinjer som med det som stadgas om polisens uppdrag i 2 § polislagen.

Enligt Polismyndigheten ger utredningen inte stöd för att polisen genomförde några undersökningsåtgärder i bostaden eller hade sådant undersökningssyfte som krävs för att det ska anses vara fråga om en husrannsakan enligt 28 kap. 1 § RB [*rättegångsbalken*, JO:s anm.] (jfr bl.a. JO 1990/91 s. 80 [dnr 2254-1988, JO:s anm.]).

Nästa fråga blir om poliserna, genom att fråga om de fick komma in och samtala med AA i hans bostad, gjort ett sådant ”liknande intrång” som enligt 2 kap. 6 § RF [*regeringsformen*, JO:s anm.] kräver stöd i lag. Enligt Polismyndigheten ger inte utredningen stöd för att det varit fråga om ett sådant liknande intrång som avses i den aktuella bestämmelsen. Vid denna bedömning har Polismyndigheten bl.a. beaktat vad polismännen anfört om syftet med samtalet och besöket, att det inte varit fråga om något förhör med AA och att AA inte var misstänkt för något brott. Att poliserna översiktligt kontrollerade lägenheten i samband med att de gick in hos AA ändrar inte denna bedömning (jfr JO:s beslut den 22 september 2022, dnr 1211-2021 och JO 1990/91 s. 80).

Vid dessa slutsatser kan inte heller den knapphändiga dokumentationen i ärendet anses utgöra en brist. Det saknas vidare stöd i utredningen att poliserna skulle ha agerat partiskt eller osakligt.

Polismyndigheten konstaterar dock följande. När AA öppnade dörren och började samtala med poliserna och poliserna frågade om hans personnummer samt genom registerslagning fick reda på att AA tidigare dömts för narkotikabrott kom samtalet att inte bara handla om bedrägerierna i området, utan även om AA:s tidigare narkotikabrottslighet.

Enligt Polismyndigheten är det av mycket stor vikt att poliser i dessa sammanhang agerar och kommunicerar tydligt och klart med den enskilde eftersom det annars lätt kan uppstå missförstånd kring vad som t.ex. händer på platsen och vad ett samtal har för syfte. Det är vidare av stor vikt att poliser, t.ex. vid fråga om tillträde till bostad, tar hänsyn till och säkerställer att den enskilde verkligen önskar att poliserna kommer in i bostaden eftersom den enskilde i en dylik situation annars lätt kan uppfatta det som att han eller hon inte har något egentligt val.

Polismyndigheten anser slutligen att det på befintlig utredning kan ifrågasättas om det i den nu aktuella situationen var korrekt att fråga om AA:s identitetsuppgifter. Som framgår ovan [*i Polismyndighetens redogörelse för den rättsliga regleringen, utelämnad här, JO:s anm.*] får en polisman fråga en person om dennes namn och hemvist om det är nödvändigt för att fullgöra en tjänsteuppgift. I det aktuella fallet arbetade polisen trygghetsskapande och informationsinhämtande rörande bedrägerier riktade mot äldre personer. Enligt Polismyndigheten ger utredningen inte stöd för att det ska ha varit nödvändigt att fråga om AA:s identitetsuppgifter för att fullgöra den tjänsteuppgiften (jfr. JO:s beslut den 19 september 2017 med dnr 4222-2016 och JO:s beslut den 12 mars 2019 med dnr 6506-2017). Det kan därför ifrågasättas om den åtgärden var förenlig med behovs- och proportionalitetsprinciperna (jfr. 8 § polislagen).

Bedömning

Det är en uppgift för Polismyndigheten att förebygga och förhindra brottslig verksamhet (se 2 § 1 polislagen). För den uppgiften gäller kravet på att en polis i kontakt med allmänheten, med beaktande av omständigheterna och situationen, ska agera så hänsynsfullt som möjligt, visa behärskning och uppträda på ett sätt som inger förtroende (se 10 § polisförordningen).

Poliserna CC och DD har uppgett att de på eget initiativ och mellan uppdrag bedrev ett brottsförebyggande arbete på den aktuella adressen genom dörrknackning. Syftet var enligt CC endast att inhämta information om bedrägerier, skapa kontakt och samtala med de boende. Av en händelserapport som de själva initierat framgår dock att de befann sig på platsen för att utföra kontroll av person/fordon. Någon annan dokumentation finns inte.

Av utredningen hos JO framgår att CC och DD var uniformerade när de oanmällda ringde på hos AA vid 21-tiden en lördagskväll. De inledde ett samtal med AA som relativt snabbt ledde till att de frågade efter hans personnummer med påföljande registerslagning samt uppmärksammandet av tidigare lagföring. De förflyttade sig därefter in i AA:s lägenhet.

Inom ramen för ett brottsförebyggande arbete så som CC och DD beskrivit det, har det inte varit nödvändigt att fråga AA om hans personnummer. Än mindre har det funnits något skäl till att göra en registerslagning på honom. Någon förklaring till varför dessa åtgärder ändå vidtogs har inte lämnats av poliserna. Inte heller har de förklarat varför de ville prata med AA om brott han lagförts för.

Med hänsyn till omständigheterna har jag förståelse för att AA upplevde att han var tvungen att uppge sitt personnummer. Jag vill betona vikten av att en polis

inte uttrycker sig eller agerar på ett sådant sätt att en enskild får en obefogad uppfattning att han eller hon är skyldig att handla på visst sätt.

Uppgifterna går delvis isär i fråga om AA självant släppte in CC och DD i lägenheten. Det som AA fört fram om att poliserna öppnade skåp och luckor får inte stöd i utredningen. Av CC:s uppgifter framgår dock att poliserna såg sig omkring i lägenheten med sina pannlampor tända. AA:s vän som var i lägenheten, ombads också att uppge sitt personnummer.

Utredningen medger inte någon säker slutsats om huruvida åtgärden utgjorde en husrannsakan eller annat liknande intrång, som endast får vidtas med stöd av lag (se 2 kap. 6 § första stycket och 20 § regeringsformen). Något lagstöd för att gå in i lägenheten mot AA:s vilja har inte förts fram. Mot bakgrund av hur situationen måste ha sett ut för AA är det vanskligt att tala om någon egentlig frivillighet från hans sida. Jag anser därför att det rör sig om ett gränsfall om grundlagsskyddet har överträtts.

Om ett brottsförebyggande och kontaktskapande arbete ska bedrivas genom uppsökande av människor i deras hem torde det ställa stora krav på polisens lyhördhet och uppträdande. Risken är i annat fall att det kan uppfattas som trakasserier eller ett obefogat intrång i den privata sfären, vilket kan medföra ett bristande förtroende för Polismyndigheten. Det som AA har fört fram i sin anmälan till JO kan ses som en illustration av det.

Sammantaget anser jag att CC och DD inte har levt upp till polisförordningens krav på hur en polis ska uppträda vid en kontakt med allmänheten. De förtjänar kritik för det.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Per Lennerbrant. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Fanny Baltzer har föredragit ärendet och byråchefen Nils Västberg har deltagit i beredningen.